December 2010

HANDLEIDING

HUISELIJK GEWELD IN KINDERTEKENINGEN

Nelske Deij, Lieke Kleijn, Tabitha Mulder, Laura Vernhout en Linda van de Weerd
| Christelijke Hogeschool Ede

Voorwoord

Dit product is een beroepsproduct van de minor 'Aanpak Huiselijk Geweld'. Gemaakt door vijf (vierdejaars) studenten van de Christelijke Hogeschool Ede (CHE) die deze minor volgen.

Het product is een hulpmiddel, in de vorm van een handleiding, voor leerkrachten en andere professionals om aandachtspunten, die (mogelijk!) verwijzen naar huiselijk geweld, in een kindertekening te kunnen signaleren en vervolgens hierover het gesprek aan te gaan met het kind. Het gaat hierbij niet om een signaleringslijst, maar om een handleiding die u helpt opmerkelijke aandachtspunten in een kindertekening te signaleren. De handleiding bestaat uit vier delen:

- *De kindertekening:* Hier worden aandachtspunten beschreven die opmerkelijk kunnen zijn gericht op huiselijk geweld binnen een kindertekening.
- *In gesprek:* Om werkelijk de juiste betekenis te hebben van de tekening zult u in gesprek moeten gaan met de tekenaar, het kind. Dit deel geeft u informatie over hoe u zo'n gesprek kunt voorbereiden en uitvoeren.
- *De tekenopdracht:* Hier worden vier tekenopdrachten kort beschreven die u als beroepsbeoefenaar kunt gebruiken in de praktijk.
- *Verwijzing Huiselijk geweld*: In dit deel wordt aangegeven waar u meer informatie vindt over het thema van deze handleiding, k geweld en kindertekeningen en waar u als beroepsbeoefenaar eventueel verder advies kunt vragen over 'Huiselijk geweld'.

Huiselijk geweld is een heel precair onderwerp, waar heel voorzichtig mee omgegaan moet worden. Een verkeerde interpretatie kan grote gevolgen hebben. Daarom is het van groot belang dat veiligheid voorop staat. Elk deel bevat verschillende aandachtspunten en opmerkingen in de vorm van 'Let op!' Het is belangrijk dat u dit serieus neemt. Daarnaast bevat deze handleiding een bijlage met achtergrondinformatie, waarin u de mogelijkheid krijgt het theoretische deel naast deze handleiding te lezen.

We zijn ons ervan bewust dat deze handleiding niet volledig is en kan zijn. Dit komt deels door het feit dat er tot nu toe weinig te vinden is in de literatuur over Huiselijk geweld in kindertekeningen en wij niet de nodige tijd hadden om een praktijkonderzoek hiervoor te starten. Tegelijk zijn wij ons ervan bewust geworden dat er geen complete handleiding kan bestaan om signalen van huiselijk geweld uit kindertekeningen te halen. De betekenissen in een tekening kunnen zoveel oorzaken hebben, dit kan niet in een lijstje worden uitgewerkt. Wij hopen dat door dit dit beroepsproduct, beroepsbeoefenaars meer oog gaan krijgen voor de 'tekens' die kinderen geven.

We willen onze dank uitspreken aan Hans Bakker, die ons tijdens deze minor heeft begeleid. Daarnaast willen we de kinderen van groep 8 van een basisschool en de kinderen van een blijf-van-mijn-lijf-huis bedanken voor het maken van de kindertekeningen. En tot slot willen we psycholoog Theresa Foks-Appelman (o.a. van het boek 'Kinderen geven tekens') en Annemarie Hoeksema (analystisch tekentherapeut) bedanken voor het geven van kritische tips over de vorm en inhoud van de handleiding.

Nelske Deij, Lieke Kleijn, Tabitha Mulder, Laura Vernhout en Linda van de Weerd
Ede, december 2010

De kindertekening

Aandachtspunten

Bij het kijken naar een kindertekening moet u rekening houden met de volgende punten.

- Zorg ervoor dat u het kind goed kent. Zie de tekening altijd in de context, de belevingswereld, de persoonlijkheid **en** de ontwikkeling van het kind.
- Een tekening is een momentopname. Vraag altijd naar de betekenis van de tekening. Zorg evt. voor meerdere tekeningen en vergelijk deze met elkaar.
- Alleen de tekenaar weet de betekenis van de tekening, trek nooit van te voren eigen conclusies, maar ga altijd in gesprek en vraag om verheldering. (zie 'in gesprek')
  Het kind zou juist ook een compenserende tekening tekenen.
- Een tekening zal geen concrete antwoorden geven of dienen als juridische bewijsvoering(!). Het kan een aanleiding zijn voor een gesprek en een aanleiding geven om alert te zijn op eventuele andere signalen.

Kleur

Let op!

Zorg ervoor dat het kind elke kleur tot zijn beschikking heeft. Anders kunnen hieruit geen eventuele betekenissen worden verleend. Er zijn meer betekenissen van kleuren dan die hieronder vermeld staan. Hieronder staan alleen die betekenissen van de kleuren die passen bij Huiselijk Geweld. De werkelijke betekenis kunnen alleen met de betrokkene worden achterhaald.

Kleur	**Eventuele betekenis wat kan duiden op huiselijk geweld**
Rood	Gevaar, opstandigheid, roep om hulp
Geel	Een schelle kleur van geel kan wijzen op boosheid of jaloezie
Zwart	Verdrietig, depressie Bij kleuters en pubers komt zwart veel voor in een fase van opstand
Wit	Stilstand, leegte
Groen	Hoop op beter Gifgroen kan duiden op jaloezie of een nare gebeurtenis
Paars	Passiviteit, verdriet, spanning
Oranje	Optimisme, hoop
Bruin	Gebondenheid

Vorm

Let op!

De vormen die hieronder beschreven worden zijn aandachtspunten in een tekening die vragen om verheldering.

*De werkelijke betekenis van deze vormen (symbolen) kunnen alleen in gesprek met de betrokkene worden achterhaald.

Een persoon

Vorm	**Eventuele betekenis wat kan duiden op huiselijk geweld ***
Mond omlaag	Kind is verdrietig
Tanden in de mond	Kind heeft agressieve gevoelens
Geen oren	Kind wil dingen niet horen
Grote handen	Agressie van en naar de buitenwereld
Kleine handen, handen achter de rug of in zak	Kind is verlegen. Vind het moeilijk om contact te

	maken
Nadrukkelijk getekende nagels	Kind heeft agressieve gevoelens
Minder of meer dan vijf vingers/tenen	Er is iets wat het kind uit evenwicht brengt
Geen nek	Geen nek na het zevende levensjaar kan wijzen op weinig wilskracht of onderdrukking
Navel	Kind is sterk verbonden met moeder
Zichzelf veel kleiner getekend dan anderen	Kind voelt zich onderdrukt, is angstig
Zichzelf zonder handen, voeten en mond getekend	Het kind lijkt niet zelf te kunnen handelen
Leegte om zichzelf heen	Zijn er anderen of staat het kind alleen?
Zichzelf ingekaderd getekend	Het kind heeft weinig/geen ruimte
Te grote handen, ogen, voeten, etc. van een belangrijk persoon	Deze belangrijke persoon kan een grote invloed hebben op het kind.

Een huis:

Vorm	**Eventuele betekenis ***
Veel details in het dak	Kind heeft veel drukte in het hoofd
De lijnen in het dak zijn vaag en onderbroken	De driehoeksverhouding vader-moeder-kind is wat vaag en chaotisch
De buitenmuren zijn onderbroken en vaag	De binnenkant wordt niet goed afgeschermd van de buitenkant
Geen ramen, deur of schoorsteen	Het kind wil niet dat de buitenwereld naar binnen kan kijken
Tralies of gordijnen die dicht zitten voor de ramen.	Het kind wil niet dat de buitenwereld naar binnen kan kijken
Kleine deur	Contact is moeilijk, maar wel mogelijk
De rook van een schoorsteen gaat naar beneden	Er is wel expressie van gevoelens mogelijk, maar die slaat neer en heeft weinig kracht
Huis doorgekrast	Het kind voelt zich angstig thuis, wil het huis weg hebben.

Onderwerp van de tekening

Onderwerp	**Aandachtspunt**	**Eventuele betekenis**
Geweld, ruzies, oorlog, gevaarlijke situaties en overweldiging, bijv. vechtende mensen	Jongens in de leeftijdsfase van 8 tot 10 jaar maken veel tekeningen waarin agressie voorkomt. Dit past in de psychologische ontwikkelingsfase van deze leeftijdscategorie. De agressie die wordt uitgebeeld in een dergelijke tekening moeten we zien en begrijpen vanuit de levenssituatie van het kind.	- agressieve gevoelens (woede) die het kind heeft (evt. die het kind niet kan uiten in het gedrag, maar wel in een tekening) -Ruzie/ geweld thuis - Angst voor agressie
Tekening met weinig actie (rust en stilte)	Trek niet te snel de conclusie dat het kind depressief is. Het kan namelijk ook een gevoel van innerlijke rust zijn.	-Leegte die het kind voelt -Rust die het kind nodig heeft in een wereld vol lawaai en ruzie. - Verlangen naar rust.

In gesprek

Aandachtspunten

Een aantal belangrijke aandachtspunten waar u rekening mee moet houden in de voorbereiding, uitvoering van het gesprek.

- Besef dat u als docent of begeleider een signalerende rol hebt en geen therapeutische rol (zie bijlage, achtergrondinformatie)
- Alleen de betekenis die de tekenaar geeft aan de symbolen in de tekening is juist. Trek daarom nooit van te voren eigen conclusies.
- Een tekening zal geen concrete antwoorden geven of dienen als juridische bewijsvoering. Het kan een aanleiding zijn voor een gesprek en een aanleiding geven om alert te zijn op eventuele andere signalen.

Gesprek met het kind over de tekening

Voor het gesprek	
Plan van aanpak maken	Wat wil ik met dit kind bespreken, wat kunnen mogelijke vervolgstappen zijn, wat zijn de grenzen van mijn professie?
Open vragen bedenken	Dit om suggestieve vragen en dus sociaal wenselijke antwoorden te vermijden.
Houdt er rekening mee dat het kind onder druk kan zijn gezet om zijn/haar mond te houden	Het kind zal misschien niet op alle antwoorden antwoord geven. Dit hoeft ook niet. Respecteer hierin de grenzen die het kind op dat moment aangeeft.
Begin van het gesprek	
Maak een opmerking over wat je ziet op de tekening, bijv. ‘zo dat ziet er gevaarlijk uit!’	Het kind kan op deze manier afwachten, luisteren en reageren op de associaties. Dat is veiliger voor het kind.
Probeer het kind het gevoel te geven dat het veilig is en gerespecteerd wordt.	Pas wanneer dit is gecreëerd zal het kind gaan praten over de thuissituatie.
Tijdens het gesprek	
Laat ouders in hun waarde tijdens het gesprek (ondanks misschien negatieve opmerkingen over de ouders door het kind zelf)	Het kind voelt zich, ondanks het geweld thuis, sterk verbonden en loyaal aan de ouders. Keur het gedrag af van de ouder af, maar niet de persoon.
De attitude moet er één zijn van respect voor het kind en bescheidenheid vanuit de volwassene. Maak het kind expert van de tekening.	Pas nadat het kind de positie heeft van expert over zijn/haar eigen tekening en jij die van geïnteresseerde en respectvolle luisteraar, kun je het kind vragen wat meer te vertellen over de tekening.
Vraag alleen over de tekening en probeer nog	Zoek nog niet naar verbanden tussen de

geen interpretaties te maken	tekening en het werkelijk leven van het kind, maar bevraag de tekening van binnenuit. Je stelt alleen vragen ter interesse over de tekening en het kind licht toe en vertelt wat het wilt vertellen over de tekening. Hiermee respecteer je de grenzen van het kind!
Vraag je af waarom het kind zegt wat het zegt	Als je niet goed weet wat het kind bedoeld te zeggen, vraag dan door. Ook hierbij heb je een houding dat je als beroepsbeoefenaar ook niet alles weet.
Einde van het gesprek	
Beloof nooit geheimhouding	Als er mogelijk sprake is van signalen van huiselijk geweld, moet je als leerkracht geen geheimhouding beloven. Vanuit je professie moet je hier namelijk altijd iets aan doen, om de veiligheid van het kind te kunnen waarborgen.

Communicatievoorwaarden voor gespreksvoering met jonge kinderen

1. Ga op dezelfde (oog)hoogte zitten als het kind.
2. Kijk naar een kind terwijl je spreekt.
3. Alterneer het wel en niet maken van oogcontact met een kind terwijl je spreekt.
4. Stel het kind op zijn of haar gemak.
5. Luister naar wat een kind zegt.
6. Laat met behulp van voorbeelden zien dat wat het kind zegt, effect heeft.
7. Vertel het kind dat het je moet zeggen wat het vindt of wil, omdat je het niet weet als het kind het je niet zegt.
8. Probeer spelen en praten te combineren.
9. Signaleer dat je het gesprek afbreekt en later zal voortzetten wanneer je merkt dat het kind afhaakt.
10. Wanneer je een moeilijk gesprek hebt gehad, zorg dan dat het kind daarna tot zichzelf kan komen.

Een tekenopdracht

Een aantal eenvoudige tekenopdrachten rondom het gezin en het kind zelf, waarin opmerkelijke aandachtspunten naar voren kunnen komen.
Zorg ervoor dat, tijdens de uitvoering van één van de opdrachten, het kind elke kleur tot zijn beschikking heeft, om eventuele betekenissen te kunnen halen uit de kleuren.

Teken jezelf (met je familie)

Materiaal*:* Wit A3 of A4 papier per kind

Opdracht*:* Laat de kinderen alleen zichzelf tekenen of zichzelf met zijn of haar familie.

Teken je huis

Materiaal*:* Wit A3 of A4 papier per kind

Opdracht*:* Laat de kinderen hun eigen huis van de buitenkant tekenen, met daarom heen eventueel de tuin.

Boos en blij

Materiaal*:* Wit A3 of A4 papier per kind

Opdracht*:* Laat de kinderen het blad doormidden vouwen. Aan één kant laat je de kinderen een tekening maken van wanneer ze boos zijn en aan de andere kant van wanneer ze blij zijn.

Je levensverhaal in een boekje

Materiaal*:* 10 velletjes van A5 formaat aan elkaar nieten, met als voorkant een gekleurde kaft.

Opdracht*:* Laat de kinderen een verhaal over zichzelf tekenen. Ze mogen er ook wat bijschrijven, dit kan dus ook in de vorm van een stripverhaal. Laat de kinderen proberen een chronologisch verhaal te maken (baby – peuter/kleuter – schoolkind – etc.)

Verwijzing Huiselijk geweld

Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK)

Mocht u vermoedens hebben voor huiselijk geweld en weet u niet wat u als beroepsbeoefenaar nu kunt en moet doen en wilt u hierover advies vragen (of heeft u een andere vraag met betrekking tot huiselijk geweld en kindermishandeling), neem dan contact op met het AMK. Telefoonnummer: **0900 - 123 1230**. Je wordt hierbij automatisch doorgeschakeld naar het AMK uit je eigen regio.

Literatuur

Doordat de tekening een zeer sterk hulpmiddel is, met een specifiek eigen bevraging methode, is het noodzakelijk om bij therapeutische doeleinden een speciaal hiervoor opgeleide analytische tekentherapeut in te schakelen. Meer informatie is te vinden op de website van de opleiding: www.ppch.nl en op die van de beroepsvereniging: www.batt.nu

Daarnaast kunnen de volgende boeken u verder informeren over analyseren van tekeningen.

- *KINDERTEKENINGEN in ontwikkelingspsychologisch en diagnostisch perspectief*
  Simone Meyken en Gaston Cluckers, Acco Leuven/Voorburg, 1996

- *KINDEREN GEVEN TEKENS, De betekenis van kindertekeningen en kinderspel vanuit het perspectief van de analytische psychologie.*
  Theresa Foks-Appelman, Eburon Delft, 2005